

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.23>

Дашутін Ігор Володимирович,

доктор юридичних наук,

суддя Касаційного адміністративного суду в складі Верховного Суду

ORCID ID: 0000-0003-1611-5868

ЗАГАЛЬНА СУТНІСТЬ ЗАКОННОСТІ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

THE FUNDAMENTAL ESSENCE OF LEGALITY IN LABOR RELATIONS INVOLVING A JUDGE

У статті розкривається сутність законності в трудових відносинах за участю судді, враховуючи основні теоретичні підходи до розуміння українськими вченими феноменологічної сутності законності. Аналізуючи традиційне тлумачення законності автор наголошує на потребі обережного поширення такого підходу на тлумачення законності в трудових відносинах за участю судді, приймаючи до уваги той факт, що законність сьогодні вимагає безумовне дотримання законів, які узгоджуються із принципами права (головним чином, узгоджується із вимогами верховенства права та людиноцентризму). В межах похідного тлумачення сутності законності автор розкриває сутність законності у трудових відносинах за участю судді в якості: особливого методу публічного впливу на суспільство та процеси, відносини в ньому, а також методу побудови системи нормативно-правових актів, наслідком чого є встановлення правопорядку, рамок дисципліни; стану правопорядку, оцінюючи який можна дійти висновку, про фактичний рівень дисциплінованості, законслухняності суб'єктів права, котрі є адресатами відповідних юридичних приписів; особливого правового режиму, спрямованого на забезпечення правопорядку в сфері службово-трудової діяльності суддів. У висновках до статті узагальнюють результати дослідження та формулюється авторське визначення поняття «законність в трудових відносинах за участю судді». Під «законністю у трудових відносинах за участю судді» пропонується розуміти засаду (принцип), метод, правовий режим (та/або комплексне правове явище), що визначає прямий зв'язок між правом і державою в контексті упорядкування трудових відносин за участю судді (також суміжних правових відносин). У цьому сенсі йдеться про таке упорядкування правовідносин, яке відбувається шляхом встановлення державою комплексу засобів і способів контролю, нагляду, заохочення, примусу, можливості звернення до компетентних державних органів тощо задля прийняття нових, забезпечення та реалізації виконання діючих норм законодавства, наслідком чого є встановлення та підтримання правопорядку в сфері роботи суддів, без шкоди для забезпечення незалежності та самостійності їх службово-трудової діяльності.

Ключові слова: вимоги законності, законність, суддя, трудове право, трудові відносини.

This article delves into the nature of legality in labor relations involving a judge, considering the primary theoretical approaches adopted by Ukrainian scholars in understanding the phenomenological essence of legality. The author scrutinizes the conventional interpretation of legality, highlighting the necessity of judiciously extending this approach to the understanding of legality in labor relations involving a judge. In this regard, it is imperative to acknowledge that in a contemporary rule of law state, legality necessitates unwavering adherence to laws that align with legal principles, primarily those in accordance with the rule of law and human-centrism. The essence of legality in labor relations involving a judge is revealed as a multifaceted phenomenon within the context of a derivative interpretation of legality's essence. Firstly, this form of legality represents a unique method of public influence on societal processes and relations, as well as a means of constructing a system of normative legal acts, culminating in the establishment of law and order and disciplinary frameworks. Secondly, in the context of labor relations involving a judge, legality is a state of law and order that aids in assessing the actual level of legal discipline among law-abiding legal subjects, who are the recipients of the relevant legal regulations. Thirdly, this form of legality is characterized as a specific legal regime of labor law, aimed at ensuring law and order in the sphere of judges' official and labor activities. The article concludes by summarizing the research findings and presenting the author's definition of 'legality in labor relations involving a judge'. By 'legality in labor relations involving a judge,' the author proposes to understand a foundational principle (fundamental legal idea), method, legal regime (and/or complex legal phenomenon). This concept encapsulates the direct connection between law and the state in the context of regulating labor relations involving a judge, as well as associated legal relations. In this context, the discussion pertains to the streamlining of legal relations achieved through the state's establishment of a comprehensive array of means and methods. These include control, supervision, encouragement, coercion, and the provision for accessing competent state bodies. The objective of this arrangement is to maintain law and order in the realm of judges' work, accomplished without infringing upon the independence and autonomy of their official and labor activities.

Key words: judge, labor law, labor relations, legality, requirements of legality.

Постановка проблеми. Правова держава залежить від законності усіх правовідносин у суспільстві, а особливо – трудових правовідносин, оскільки сфера праці завжди виступала одним із найважливіших факторів, що визначали прогрес розвитку суспільства. У контексті цього об'єктивно зумовленою виступала необхідність вдалого та якісного врегулювання трудових правовідносин з боку державно-владних інституцій (у подальшому також й на локальному рівні), а також підтримання правопорядку в цих відносинах. Особливо актуальним питання забезпечення законності в трудових відносинах постає саме в контексті публічних службовців, від забезпечення соціальної безпеки яких, а також від виконання обов'язків якими безпосереднім чином залежить правопорядок регіонального чи національного рівня. Серед таких службовців в сучасній правовій, демократичній та соціальній державі надзвичайно важливе значення набуває суддя, належне виконання службово-трудова обов'язків яким створює фундамент подальшої розбудови держави в якості держави загального благополуччя. У той же час ігнорування вимог режиму законності в трудових відносинах за участю судді становить собою загрозу не лише для судової гілки влади, але й для стану забезпечення прав людини в державі, а також для панування права в державі загалом. Додатково актуальним це питання постає також й з урахуванням того факту, що по сьогоднішній день відсутні наукові дослідження, присвячені з'ясуванню концептуальної сутності законності в трудових відносинах за участю судді.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. На сьогоднішній день питання законності вже досліджувались багатьма юристами-трудоваками, серед яких: А. В. Андрушко, В. А. Багрій, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, О. В. Карпушова, І. В. Лагутіна, П. С. Луцюк, Є. Ю. Подорожній, Д. І. Сіроха, О. М. Ярошенко та ін. вітчизняні науковці. Враховуючи наукові напрацювання цих та інших вчених, а також вже опубліковані наукові розвідки, присвячені сутності законності у трудових відносинах [див., напр.: 1; 2], вбачається можливим окреслити загальну сутність законності в трудових відносинах за участю судді.

Метою статті є уточнення загальної сутності законності у трудових відносинах за участю судді в рамках основних концептуальних підходів до розуміння вченими-юристами сутності феномену законності. Для досягнення цієї мети слід виконати наступні завдання: 1) на основі актуальних підходів українських правників до розу-

міння сутності законності, окреслити основні інтерпретаційні підходи, в яких може розкриватись сутність законності у трудових відносинах за участю судді; 2) проаналізувати особливості законності в трудових відносинах за участю судді, що об'єктивуються в межах відповідних актуальних підходів до тлумачення сутності законності; 3) узагальнити результати наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приймаючи до уваги різноманіття актуальних підходів провідних українських вчених щодо інтерпретації сутності феномену законності [див., напр.: 3–7], можемо дійти висновку, що законність можна тлумачити в межах двох основних підходів:

1. Традиційна інтерпретація сутності законності, як феномену, котрий об'єктивується у вимозі дотримання чинних законів (або ж діючого законодавства в цілому). Такий підхід був комплексно обґрунтований ще в радянській юридичній науці, в якій відповідне тлумачення законності було панівним, зводячись до суворого і неухильного виконання норм законів (в якості окремого варіанту – також підзаконних нормативних актів) усіма суб'єктами радянського права (державними органами, громадськими організаціями, посадовими особами державних органів, громадянами, а також іншими суб'єктами, які законодавцем визнавались в якості адресатів цих норм законодавства). При цьому саме в авторитарних і тоталітарних державах таке тлумачення законності є найбільш небезпечним, адже норми законодавства в таких державах, як правило, не узгоджуються із вимогами верховенства права (якщо було би інакше, то й режим в державі не зміг би трансформуватись в авторитарний чи тоталітарний), а спрямовані на забезпечення стабільності нелюдиноцентричного режиму. Саме тому, можемо помітити, що в радянській доктрині права спроби по-новому підійти до розкриття змісту категорії законності не знаходили підтримки серед ідеологічно упереджених правників, які виправдовували тогочасну політичну кон'юнктуру.

Разом із тим, не викликає сумнівів в тому, що законність вимагає того, щоби усі суб'єкти права (більш конкретно – адресати юридичних приписів норм законодавства) неухильно дотримувались й виконували чинні законодавчі та підзаконні акти (які відповідають Конституції). Така вимога фактично є квінтесенцією змісту феномену законності, хоча за період відновлення незалежності України все частіше правники наголошують на тому, що окреслений підхід до розуміння поняття законності є одностороннім і не враховує всіх її проявів і аспектів, не відображає сучасних процесів

політико-правового життя суспільства [див., напр.: 8, с. 69]. За таких обставин слід зазначити наступне: *законність – це вимога дотримання норм законодавства (Конституції, а також законодавчих і підзаконних актів, які не суперечать Конституції), які узгоджуються із вимогами верховенства права та людиноцентризму. У цьому сенсі відповідна інтерпретація законності не може поставати в якості виправдання авторитаризму (тоталітаризму), а є вимогою щонайперше до суб'єктів владних повноважень діяти таким чином, щоби їх дії не шкодили конституційному ладу, не призводили до спотворення ознак держави, яка на конституційному рівні визнана правовою, демократичною та соціальною.*

Таким чином, в контексті питання, що нами розглядається, законність у трудових відносинах за участю судді може бути інтерпретована в якості вимоги дотримання усіма учасниками таких трудових відносин (також іншими суб'єктами, що є адресатами цих норм) норм законодавчих і підзаконних актів, в повній мірі узгоджених із вимогами верховенства права та людиноцентризму відносно:

1) розуміння (також поведінки, скорегованої відповідним розумінням) обсягу прав і обов'язків судді та широти можливостей їх об'єктивації. Це означає, що:

а) органи публічної служби та інші суб'єкти владних повноважень (яким делеговані ті чи інші повноваження роботодавця відносно судді), а також інші суб'єкти права (дії, бездіяльність та рішення котрих позначаються на соціальній безпеці судді, на гарантіях їх самостійності та незалежності трудової діяльності) не повинні, серед іншого: посягати на права, свободи та законні інтереси суддів; не створювати ризикові ситуації, за яких може бути зашкоджено правам, свободам і законним інтересам судді (навіть тоді, коли це безпосереднім чином не позначається на якості виконання суддею основної службово-трудова функції – відправлення правосуддя);

б) судді не повинні своїми діями, бездіяльністю, рішеннями: шкодити правам, свободам і законним інтересам людини (навіть тоді, коли це шкодить авторитету держави загалом та судової гілки влади, зокрема; особливо актуальним це питання є саме для *адміністративного судочинства*, в рамках якого вирішуються публічно-правові спори також за участю людини, котра вважає, що її права, свободи і законні інтереси порушив суб'єкт владних повноважень); шкодити авторитету судової гілки влади, знижувати рівень довіри суспільства до правосуддя в державі (такі дії шкодять ідеї верховенства права,

переконаності людини в правопорядку, а відтак – у значимості посади судді в державі, важливості судових рішень та ін.); виходити за рамки своїх повноважень, що окреслені на рівні Конституції та конкретизовані у законодавчих актах у сфері правосуддя (тобто, в актах матеріального, процедурного та процесуального права).

Додатково слід зауважити, що фактичне розуміння обсягу прав і обов'язків судді та широти можливостей їх об'єктивації в практичному контексті залежить не лише від широти можливостей вияву трудово-правового статусу судді (що випливає з викладеного), але й також правових статусів такого службовця, зміст яких має трудове значення. Вказане обумовлено тим фактом, що судді, як працівники зі спеціальним статусом (зі статусом державного службовця, який врегульовується спеціальним законодавством – нормами законодавства про судоустрій і статус суддів, кодифікованими процесуальними законодавчими актами відповідної юрисдикції) можуть мати також й особливі статуси, які повинні враховуватись в трудових правовідносинах. Серед таких статусів слід назвати щонайперше статуси: працівника, який є особою з інвалідністю; працівника з особливими сімейними обов'язками; вагітної працівниці; працівника, котрий є особою передпенсійного віку. Ігнорування прав і обов'язків, які обумовлюються такими особливими статусами, можуть підірвати не лише рівень соціальної безпеки судді, але й закономірним чином – гарантії незалежності та самостійності трудової діяльності судді;

2) юридичної визначеності поведінки суддів та інших суб'єктів права (меж дозволеного і недозволеного) у сфері відносин з приводу праці, а також юридичної відповідальності за порушення відповідних вимог законності. Це означає, що: а) судді та інші суб'єкти в контексті вирішення тих чи інших питань, пов'язаних із трудовими відносинами за участю судді, повинні діяти (приймати рішення) виключно з урахуванням наявності для цього достатніх: нормативно-правових, фактичних і процедурних (процесуальних) підстав вчинення таких дій, бездіяльності, прийняття рішень; умов, які уможливають вчинення відповідних дій, бездіяльності, прийняття рішень (при цьому повинен встановлюватись факт відсутності умов, які унеможливають відповідну поведінку в конкретних обставинах дійсності); б) порушення трудово-правових обов'язків судді є підставою для притягнення порушника до юридичної відповідальності. При цьому слід мати на увазі, що юридична відповідальність у трудовому праві, обумовлюючи нове специфічне пра-

вовідношення, характеризується такими специфічними рисами: «порушником може виступати лише особа, яка є учасником конкретних трудових правовідносин – суб'єкт трудового права; підставою відповідальності є порушення трудового законодавства та/або норм кримінального, адміністративного та цивільного законодавства у галузі праці й охорони праці (зважаючи на характер, межі шкідливих наслідків, які є складовим елементом правопорушення як підстави настання відповідальності); відповідальність виражається у застосуванні до порушника негативних заходів дисциплінарного, матеріального, цивільно-правового, адміністративно-правового та кримінально-правового характеру; відповідальність може бути реалізована і з застосуванням державного примусу» [9, с. 102–103]. Тобто, суддя, котрий в межах своєї службово-трудої діяльності порушує законодавство, може бути притягнутий до практично всіх основних видів юридичної відповідальності, за наявності для цього належних підстав. При цьому найбільш значимим в трудово-правовому контексті осмислення цього питання є притягнення судді саме до такої галузевої відповідальності, як трудово-правово відповідальність, що є відповідальністю суб'єкта трудового права, що настає за винну протиправну поведінку, котрою порушується умова трудового договору та/або умова колективного договору, та/або норма трудового законодавства (незалежно від того, чи була заподіяна таким порушенням матеріальна та/або моральна шкода іншій стороні трудових правовідносин) [10, с. 89]. У межах такої прогресивної концепції трудово-правової відповідальності ця галузева відповідальність, по-перше, має два основних вияви: трудово-правово відповідальність дисциплінарного характеру; трудово-правово відповідальність матеріального характеру. По-друге, стосується і працівника, і роботодавця [10, с. 89]. Таким чином, можемо узагальнити, що трудово-правово відповідальність за порушення вимог законності у відносинах за участю судді – це особливі правові відносини процедурного характеру, які виникають на підставі норм законодавства, за наявності винної протиправної дії (бездіяльності) суб'єкта трудового права, яким було порушено вимоги законодавства про статус суддів в частині правомірної, дисциплінованої, самостійної (незалежної) службово-трудої діяльності судді. У зв'язку із цим, законність у трудових відносинах за участю судді обумовлює принцип невідворотності юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері трудової діяльності суддів, який поширюється як на суддів, так і на інших суб'єктів трудового права, що характери-

зуються відповідною деліктоздатністю та можуть зашкодити належному вияву трудово-правового статусу судді (також суміжним статусам особи, яка має статус судді).

2. Похідні підходи до розуміння законності, як феномену, що осмислюється в якості:

1) особливого методу публічного впливу на суспільство та процеси, відносини в ньому, а також побудови системи нормативно-правових актів, наслідком чого є встановлення правопорядку, рамок дисципліни [див., напр.: 11, с. 54]. В цьому сенсі законність в трудових відносинах за участю судді постає в якості методу впливу на сторін трудових відносин, інших суб'єктів права, що впливають на стан перебігу таких відносин, формуючи відповідним чином юридично визначені, обов'язкові правила поведінки вказаного кола суб'єктів у сфері праці та зайнятості, дотримання яких пов'язується із формуванням та існуванням правопорядку, як в сфері праці та зайнятості, так і в державі загалом (приймаючи до уваги значимість трудової діяльності суддів, а також важливість забезпечення самостійності та незалежності трудової діяльності судді);

2) стану правопорядку, оцінюючи який можна дійти висновку, про рівень дисциплінованості, законслухняності суб'єктів права, котрі є адресатами відповідних юридичних приписів. Враховуючи позиції українських правників [12, с. 211; 13, с. 146; 14, с. 545] зазначимо, що законність в трудових відносинах за участю судді є концепцією, закладеною в основу правової ідеології держави та суспільства (крізь призму цієї ідеології діють, утримуються від дій та приймають різноманітні рішення з питань праці та зайнятості судді в межах трудово-правових відносин за участю судді), а також об'єктивним станом дотримання вимог законності в трудових відносинах (так, можна оцінити конкретні трудові відносини в якості таких, що характеризуються дотриманням вимог законності чи порушенням цих вимог);

3) особливого правового режиму. Приміром, В. О. Котюк вважає, що законність слід тлумачити в якості особливого режиму (чи процесу діяльності держави, інших суб'єктів суспільних відносин), суть якого зводиться до трьох основних вимог: а) наявності добре продуманої системи правових законів і підзаконних нормативно-правових актів; б) точного та повного закріплення правового статусу всіх учасників правовідносин; в) точного й неухильного виконання і та дотримання законів та інших нормативно-правових актів всіма посадовими особами та громадянами [15, с. 110]. Схожих позицій з цього приводу дотримуються й інші вчені [див., напр.: 16, с. 115].

Висновки. Враховуючи викладене, слід зазначити, що в сучасній правовій доктрині законність уособлює фундаментальну ідею, імперативну вимогу та складну систему (режим) реального вираження права в чинних законах держави (також в інших діючих нормативно-правових актах, що мають відповідати Конституції та законодавчим актам, які не суперечать Конституції), у законотворчості та підзаконній нормотворчості. Поряд із тим, приймаючи до уваги раніше сформульоване нами визначення поняття законності у сфері дії трудового права України [17, с. 31], можемо дійти висновку, що законність у трудових відносинах за участю судді є засадою (принци-

пом), методом, правовим режимом (та/або комплексним правовим явищем), що визначає прямий зв'язок між правом і державою в контексті упорядкування трудових відносин за участю судді (також суміжних правових відносин) шляхом встановлення державою комплексу засобів і способів контролю, нагляду, заохочення, примусу, можливості звернення до компетентних державних органів тощо задля прийняття нових, забезпечення та реалізації виконання діючих норм законодавства, наслідком чого є встановлення та підтримання правопорядку в сфері роботи суддів, без шкоди для забезпечення незалежності та самостійності їх службово-трудової діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дашутін І. В. Наукові інтерпретації законності у трудових відносинах. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету Одеська юридична академія*. 2016. № 3. С. 144–154.
2. Дашутін І. В. Теоретико-правова характеристика мети законності в трудових відносинах. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 41, Т. 4. С. 33–36.
3. Іншин М. І. Поняття дисциплінарного проступку як фактору, що дестабілізує дисципліну і законність в ОВС. *Право і безпека*. 2006. № 5. С. 7–10.
4. Іншин М. І., Багрій В. А. Проблеми реалізації принципу законності у трудових правовідносинах. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 144. С. 81–92. doi:10.21564/2414-990x.144.154289.
5. Марушій О. А. Поняття законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія : Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 132–136.
6. Муравенко О. Ю. Особливості правової природи принципу законності. *Публічне право*. 2012. № 2. С. 380–385.
7. Подорожна Т. С. Законність як необхідна умова конституціоналізації правового порядку. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 5. С. 46–51.
8. Самохвалов В. В. Законність і справедливість: теоретико-правові та методологічні проблеми співвідношення і взаємодії у сфері права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. Київ, 2006. 210 с.
9. Луцюк П. С. Концептуальні засади юридичної відповідальності в сучасних умовах розвитку трудового законодавства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Севеодонецьк, 2017. 468 с.
10. Hladky V. V. On the issue of the theory of labor legal liability. *Стратегічні пріоритети в XXI ст. : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–15 лютого 2017 р.)*. Київ : О. В. Пшонківський, 2017. С. 86–90.
11. Законність: теоретико-правові дослідження та впровадження. Київ : Юстініан, 2004. 216 с.
12. Волинка К. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
13. Малютіна І. П. Філософсько-правові аспекти дефініцій закон і законність у часовій ретроспективі. *Юридична наука*. 2012. № 6. С. 146–152.
14. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ. Харків : Право, 2009. 584 с.
15. Котюк В. О. Теорія права : курс лекцій. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
16. Сухонос В. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2005. 536 с.
17. Дашутін І. В. Проблеми правового регулювання забезпечення законності у трудових відносинах : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2018. 382 с.